

1.1 ความเป็นมาและสาระสำคัญ

การขาดแคลนที่อยู่อาศัยที่มีความเหมาะสมต่อการดำรงชีวิตเป็นปรากฏการณ์ของสังคมเมืองที่คนทั่วไปทราบดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศที่กำลังพัฒนาเกิดการรวมตัวเป็นชุมชนเมืองอย่างเร่งด่วน โดยการโยกย้ายถิ่นฐานสู่เมืองหลวง จนกลายเป็นปรากฏการณ์ที่เรียกว่า "เอกนคร" (Primate City) การศึกษาของธนาคารโลกพบว่าใน 24 ปีที่ผ่านมา มีประชากรประมาณ 200 ถึง 300 ล้านคน ในประเทศที่กำลังพัฒนาได้ย้ายถิ่นฐานจากชนบทสู่เมือง แม้ว่าประชากรเหล่านี้จะมีชีวิตที่ดีกว่า แต่รายได้และสภาพชีวิตความเป็นอยู่ยังมีมาตรฐานต่ำกว่าที่จะยอมรับได้

ภาวะดังกล่าวได้เกิดกับกรุงเทพมหานครเช่นเดียวกัน และจากการศึกษาระบบที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยในกรุงเทพฯ โดย Shlomo Angel และคณะพบว่า ปัญหาที่แท้จริงของผู้ที่มีรายได้น้อยนั้น ไม่ใช่ปัญหาความขาดแคลนจำนวนที่อยู่อาศัย (Housing Stock) เป็นประเด็นหลัก แต่เป็นปัญหาเรื่องการกำหนดมาตรฐานต่าง ๆ ทางกายภาพ ของที่อยู่อาศัยและบริเวณโดยรอบชุมชน โดยอิงกับทฤษฎีและแนวคิดทางปรัชญาสังคมและเทคโนโลยีของยุโรปมากเกินไป ซึ่งเกินกว่าผู้มีรายได้น้อยเหล่านั้นจะรับภาระได้ และบ้านเรือ (Boat Houses) ก็เป็นที่อยู่อาศัยประเภทหนึ่งในระบบที่อยู่อาศัยประเภทบุกรุก (The Squatters Housing Subsystem) ที่ Shlomo Angel และคณะได้ศึกษาไว้ มีลักษณะเป็นที่อยู่อาศัยตามแม่น้ำลำคลองสาธารณะ เป็นระยะเวลายาวนาน ซึ่งอาจจะไม่ใช่การบุกรุกที่ดิน แต่เป็นการบุกรุกแม่น้ำลำคลอง ได้แก่ ชุมชนชาวเรือริมคลองมหานาค แถบเชิงสะพานกรุงธนฝั่งพระนคร เป็นต้น

จากการศึกษาเบื้องต้นของผู้วิจัยเอง พบว่า สาเหตุอีกประการหนึ่งก็คือ บ้านเรือหรือบ้านในเรือ เกิดจากลักษณะอาชีพ การหาเลี้ยงชีพ ของคนบางกลุ่ม เช่น การขนส่งทางน้ำ การประมง แพ เป็นต้น บุคคลเหล่านี้ บางครั้งรวมทั้งครอบครัวของเขาด้วย ต้องกินอยู่อาศัยหลับนอนในเรือ ในระยะเวลายาวนานที่ต่างกัน เช่น 10ปี 20ปี หรือตลอดอายุขัยของคนเหล่านั้น ที่จะต้องอาศัยอยู่แต่ในเรือ ขึ้นอยู่กับลักษณะอาชีพ ระยะทางที่ขนส่ง เช่น เรือรับจ้างขนส่งโถงจากจังหวัดราชบุรี มาส่งในกรุงเทพมหานคร และบรรทุกสินค้าบางชนิดจาก

กรุงเทพมหานคร กลับไปขายที่จังหวัดราชบุรี อาจจะต้องใช้เวลา 2 สัปดาห์ ต่อ 1 เที่ยว ถ้าหากมีสินค้าที่ต้องส่งประจำ อาจต้องอยู่ในเรือเป็นเวลานานกว่านั้น เป็นต้น

ฉะนั้น บ้านในเรือ จะมีลักษณะเป็นที่พักอาศัยชั่วคราว และที่พักอาศัยถาวรควบคู่กันไป จากข้อมูลกองวิชาการ กรมเจ้าท่า ปี 2540 พบว่าจำนวนเรือลำเลียงเฉพาะในแม่น้ำทั่วประเทศมีอยู่ 12,982 ลำ เป็นเรือที่ใช้ขนส่งสินค้าในแม่น้ำต่าง ๆ ที่จดทะเบียนโดยถูกต้องกับกรมเจ้าท่า ไม่นับรวมไปถึงเรือขนส่งขนาดเล็กที่ติดเครื่องยนต์ในตัวเอง ไม่ต้องอาศัยเรือลากจูงตามคลองต่าง ๆ ซึ่งมีจำนวนหลายหมื่นลำทั่วประเทศ

อย่างไรก็ตาม ประชากรในกลุ่มดังกล่าว น่าจะมีสภาพที่อยู่อาศัยหรือโอกาสที่จะมีแหล่งงานหรือรายได้จากการทำงานที่เพียงพอที่จะนำมาเป็นค่าที่อยู่อาศัยได้ จึงต้องยึดเอาเรือเป็นที่อยู่อาศัย ทั้งที่โดยสภาพแล้ว พื้นที่ภายในเรือที่จำกัด ไม่อาจตอบสนองการดำรงชีพของมนุษย์ในขั้นมาตรฐานได้ ทั้งนี้ไม่รวมถึงปัญหา การรักษาพยาบาล การเล่าเรียนของบุตรหลาน สุขอนามัยในการขับถ่ายและชำระล้างร่างกาย การกีดขวางการสัญจรทางน้ำ เป็นต้น เหล่านี้ล้วนเป็นสาเหตุให้เป็นที่น่าศึกษาถึงข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับบ้านในเรือ ในเขตกรุงเทพมหานคร ให้ปรากฏอย่างถูกต้องและเป็นระบบ ในเรื่องของที่ตั้งและจำนวนบ้านในเรือ ลักษณะและขนาดของผู้อยู่อาศัย ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนลักษณะการอพยพโยกย้าย เส้นทางการเดินทาง การเสนอแนะแนวทางพัฒนาที่อยู่อาศัยในอนาคต เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารวบรวมข้อมูลพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของผู้อยู่อาศัย
ในเรือ
2. เพื่อศึกษาสภาพที่อยู่อาศัยปัจจุบันและปัญหาในการอยู่อาศัยในเรือ
3. เพื่อเสนอแนะแนวทางพัฒนาด้านที่อยู่อาศัยให้เหมาะสมสำหรับผู้อยู่อาศัย
ในเรือ

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษาเฉพาะเรือลำเลียงที่มีส่วนพักอาศัยในแม่น้ำเจ้าพระยาในเขตกรุงเทพมหานคร ชื่อเรียกของเรือดังกล่าวแตกต่างกันไปตามพื้นที่ เช่น เรือลำเลียง เรือต่อ เรือเอี่ยมจิ้น เรือกระแหง เป็นต้น

1.4 วิธีการดำเนินการวิจัย

ศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ห้องสมุดและการเก็บข้อมูล การสำรวจในพื้นที่ โดยมีวิธีการและขั้นตอนในการดำเนินงานดังนี้

1. การรวบรวม และจัดเก็บข้อมูล เป็นการรวบรวมข้อมูลขั้นทุติยภูมิ จากหน่วยงานของส่วนราชการและเอกชนที่เกี่ยวข้อง
2. การสำรวจในพื้นที่ เป็นการรวบรวมข้อมูลขั้นปฐมภูมิด้วยการสังเกต บันทึกภาพ การสัมภาษณ์และการออกแบบสอบถาม ฯลฯ
3. รวบรวมและจัดระเบียบข้อมูลเพื่อการวิเคราะห์ เช่น ตาราง สถิติ แผนภูมิ แผนที่ ภาพถ่าย เป็นต้น
4. วิเคราะห์และสรุปผล นำข้อมูลทั้งหมดมาศึกษาวิเคราะห์ โดยอาศัยหลักวิชาทางด้าน การผังเมือง สถิติ และด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง แล้วแสดงผลการวิจัย ออกมาในรูปของการพรรณนา ตาราง สถิติ แผนภูมิ และแผนที่

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. เพื่อทราบถึงลักษณะทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของผู้อยู่อาศัยในเรือ
2. เพื่อทราบถึงสภาพที่อยู่อาศัยปัจจุบัน และปัญหาการอยู่อาศัยของผู้อยู่อาศัยในเรือ
3. เพื่อทราบถึงแนวทางพัฒนาด้านที่อยู่อาศัยให้เหมาะสมสำหรับผู้อยู่อาศัยในเรือ